

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д.п.н Жана Атанасова Янкова,
Пловдивски университет “Паисий Хилендарски“, Педагогически факултет,
катедра „Педагогика и управление на образованието**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма Специална педагогика с обучение на английски език

Автор: Мария Николаос Кириакопулу

Тема: „ Холистичен подход към развитието на умения за учене на ученици със специални образователни потребности“

Научен ръководител: проф. д-р Цанка Златева Попзлатева, СУ „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД 38-663 от 19.12.2023 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „ Холистичен подход към развитието на умения за учене на ученици със специални образователни потребности“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки; професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика с обучение на английски език. Автор на дисертационния труд е Мария Николаос Кириакопулу - докторантка в редовна форма на обучение към катедра ”Специална педагогика ” при СУ „Св. Климент Охридски“.

Представеният от Мария Николаос Кириакопулу комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Процедурните правила за

придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, като включва всички необходими документи.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката Мария Николаос Кириакопулу завършва бакалавърска степен през 1996 г. в Критския университет. Магистърската степен завършва през 2012 г. в Университет на Джон Мурс, Ливърпул, Великобритания. През същата година завършва и следдипломна квалификацията в Линчърпулски университет по дислексия.

За редовен докторант е зачислен през 2020 г. в катедра ”Специална педагогика и логопедия” на СУ „Св. Климент Охридски“, професионално направление Педагогика, докторска програма Специална педагогика с обучение на английски език. От 1996 г. до 2008 г. преподава старогръцка и новогръцка литература в Крит и Атина. От 2008 до 2024 г. работи като специален педагог с деца и ученици със специални образователни потребности. Участвала е в редица семинари и конференции свързани със специалното и приобщаващото образование на деца и ученици със специални образователни потребности. Била е и координатор на проекти по здравно и екологично образование.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изследователският проблем, по който работи докторантката е актуален както в специална педагогика така и в приобщаващото образование с реформиращи се практики. Фокусът на дисертационното изследване е насочено върху холистичния подход в образованието и по конкретно към развитието на умения за учене на учениците със специални образователни потребности, но и към психо-социалното и емоционалното им развитие.

Представеният дисертационен труд съдържа широк спектър от теоретични и емпирични данни, анализи и дискусии, отнесени пряко към очертаните аспекти на проблема.

Изследователската цел е ясно дефинирана с конкретно проучване на влиянието на вътрешните биологични, когнитивни, емоционални и поведенчески фактори с външните семейни, социални и педагогически фактори върху ученето и образователния напредък на ученици със специални образователни потребности в приобщаващата

среда на училищното образование. Задачите на дисертационното изследване са конкретни и целесъобразно реализирани в своята последователност в съответните глави на дисертационния труд.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава много добре състоянието на проблематика и умело интерпретира научната литература. Теоретичните постановки по изследвания проблем са представени цялостно, многоаспектно и в дълбочина. Изследователският фокус се конкретизира чрез формулираната изследователска теза и основната цел в четири обобщени хипотези, свързани с измерване на вътрешните фактори и социално-педагогически фактори относно компетентността за учене на юноши със специални образователни потребности в приобщаващата среда на училищното образование в Република Гърция.

5. Методика на изследването

Избраната от докторантката методиката на изследването позволява да се постигне целта и да се получат адекватни отговори на задачите, поставени в дисертационния труд.

Изследователския инструментариум е свързан: с разработения авторски инструментариум със структурирана скала за оценка: „Въпросник за приобщаване на ученици със специални образователни потребности в средните училища (за специални педагози/ресурсни учители)“ по модела на холистичното образование; с отчитане на уменията за учене, дефинирани като зависими променливи според статистическата терминология: Да се научим да учим; Да се научим да правим; Да се научим да живеем; Да се научим да живеем заедно; с фактори, които влияят върху състоянието на уменията за учене (независими променливи), разпределени в категориите на субективни и обективни. Към субективните фактори са отнесени три подгрупи: първата група е свързана с личността на ученика със специални образователни потребности, знанията и нагласите към тях от специалните и общообразователни учители, съученици и родители; втората е свързани със знанията и нагласите на учители, родители и съученици към потенциала на учениците със специални образователни потребности за учене и овладяване на четирите категории умения в учебния процес и житейски ситуации, както и на самия ученик; третата група фактори свързани с отношения към

знанията и уменията на педагозите да организират образователната среда и съвместната образователна дейност в клас с отчитане на индивидуалните различия на учениците, а към обективните фактори са отнесени политики, материална база, организация на взаимодействие между учители, други специалисти и родители.

За целите на изследването е разработен въпросник за приобщаване на ученици със специални образователни потребности в средните училища“ (за специални педагози/ресурсни учители) в четири части съдържащ общо 123 въпроса (айтема).

За извеждане на личностните характеристики в контекста на емоционално-поведенческата сфера е приложен в изследването и част от международно признат психологически инструмент - „Система за оценка на поведението на Ахенбах“ (ASBA), в гръцка стандартизация. Подбрана е обобщената скала за експертни оценки на учители на ученици от 11-18 години - „Формуляр за доклад на учителя“ (TRF, Achenbach, 2013). Стандартизиращият въпросник предлага нормативи за категоризиране на шест самостоятелни скали в психологическия профил на всеки ученик, като попадащи в нормативния, граничния или клиничния спектър. Шестте скали за оценка са: Емоционални проблеми, Проблеми с тревожността, Физически проблеми, Проблеми с вниманието, Опозиционни/предизвикателни поведенчески проблеми, Кондуктивни (антисоциални) поведенчески проблеми.

Използваните статистически методи на обработка и анализ на данните дават възможност за очертаване на теоретичната основа на проблема и за разкриване на емпиричната обосновка на комплекс от фактори, които влияят върху модела на взаимодействие на специалния педагог с ученика и неговите родители, с училищните ръководства както и с други специалисти - психолози, социални работници и медицински персонал.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 230 страници, от които 221 страници основен текст и 1 приложение. Структурата включва: въведение, три глави, дискусия, препоръки към педагогическата практика, заключение и приложение.

Във *въведението* докторантката посочва актуалността на темата за прилагане на холистичния подход в приобщаващото образование на ученици със специални образователни потребности, за да могат да развият уменията си и да изградят силните

си страни. Очертава аргументирано теоретичната и практическа значимост на изследвания проблем

В глава първа е представен теоретичният анализ на концепцията за холистичен подход в исторически аспект. Представен е конструктивния модел, на който се основава холистичния подход както и факторите, с които се извършва холистичния подход. В таблица 1. на с. 22 в дисертационния труд са представени измеренията на холистичния подход в контекста на потребностите на учениците със специални образователни потребности. В параграф 1.2. са представени общуването и общите характеристики на учениците със специални образователни потребности както и факторите, които оказват влияние върху развитието им. В концептуален план е представено отношението на политиката и нормативната уредба към приобщаващото образование в Гърция с акцент юноши със специални образователни потребности. Много добро впечатление прави, че докторантката прави обобщение на теоретичното изследване по проблематика с насоченост да бъдат обхванати всички картографирани области в холистичния подход към тяхното индивидуално развитие, учене и училищни постижения.

Втора глава е озаглавена *Методология на емпиричното изследване*. В параграф 2.1. докторантката много умело представя предмета и обекта и изследователската теза. Как холистичният подход може да подпомогне развитието на учениците със специални образователни потребности в приобщаващо образование със всички вътрешни биологични, когнитивни, емоционални, поведенчески фактори и характеристики на ученика, които във взаимодействие със социално-педагогическите фактори на семейството, училището и обществото влияят върху общия образователен прогрес.

Целта, хипотезите, задачите са изведени в логическа последователност, участниците и методологията на изследването. Обработката и представянето на резултатите е извършено чрез описателна и индуктивна статистика. Резултатите са представени чрез графики, честотни таблици и индикатори, като средна стойност и стандартно отклонение, докато в индуктивната статистика са изследвани възможните корелации между променливите. Всички описателни мерки и индуктивни статистически контроли, са извлечени с помощта на статистическия пакет SPSS 23 за използване в социалните науки.

В *трета глава* са представени резултатите от проведеното емпирично изследване. Докторантката демонстрира много добри умения при анализиране на количествените и качествените резултатите, което е силна страна на дисертацията. С 18 диаграми и 33 таблици е визуализиран анализа на резултатите от емпирично изследване, съпроводени с дискусия на съответния резултат.

Дисертационният труд завършва със *заключение*. На базата на извършения анализ на резултатите от емпиричното изследване се извеждат доказателства в подкрепа на основната изследователска теза, че в периода на юношеството съществените биологични, когнитивни и личностни характеристики на учениците със специални образователни потребности и характеристиките на тяхната социално-педагогическата ситуация на развитие търпят качествени промени, което рефлектира и върху тяхното взаимодействие. Това актуализира проблема за тяхното диференцирано разпознаване в контекста на холистичния образователен модел. Авторката прави и препоръки към педагогическата практика.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите от научното изследване могат да се сведат до:

- *Приноси с теоретичен характер*
- Предимства на холистичната парадигма в Специалната педагогика за оптимална подкрепа на уменията за учене на учениците със специални образователни потребности. Защитена е позицията, че текущото оценяване на трудностите и потенциалите за придобиване на нови умения за учене от учениците със специални образователни потребности е този ключов момент, който ориентира учителите по специално образование в избора на адекватни методи и стратегии за координация на активностите в семейството, училището и обществото, както и за създаване на холистична култура за учене и преподаване.
- Изследването идентифицира повишен риск за гранична и клинична симптоматика в емоционално-поведенческата сфера в периода на юношеската възраст, които са фактор в училищните постижения на учениците със специални

образователни потребности и следва да попаднат във фокуса на специалистите по психично здраве, но и на семейството и училището.

- Идентифицирана е холистична стратегия в специалното образование, проявена чрез тенденции за адаптиране на образователните цели към биологичните, емоционалните, поведенческите и когнитивните потребности на учениците със специални образователни потребности, за разширено осъзнаване и частично посрещане на родителските потребности, както и текущите реформи в съвременната училищна среда и социалните общности.

- *Приноси с методологичен характер*

- Разработена е многофакторна методология за извличане на емпирична информация от представителни извадки на специални педагози и ученици със специални образователни потребности, обучавани в средното училище. Приложените количествени стратегии и статистически методи осигуряват надеждност на направените изводи за влиянието на диференцираните взаимодействия между вътрешни и външни фактори върху уменията за учене на учениците със специални образователни потребности в юношеска възраст. Подобна комплексна информация не се предлага в други изследвания в областта на специалната педагогика.
- Конструираният изследователски инструментариум е базиран върху съвременни стратегии за експертна оценка и метод на скалирани отговори и събиране на структурирана емпирична информация за специфични биологични, поведенчески, емоционални и когнитивни характеристики на подрастващите със специални образователни потребности, но и за готовността на образователната, родителската и социалната среда да посрещне текущите потребности по холистичен начин.

- *Научно-приложни приноси*

- Емпиричното изследване акумулира научни доказателства за позитивни ефекти от прилагането на холистичната парадигма чрез текущите реформи в средната училищна степен на образователната система в Гърция, но също и обратна връзка за трудностите и проблеми, предстоящите за решаване в близка перспектива.
- Специалните педагози са поставени в центъра на образователния процес на юношите със специални образователни потребности и техните професионални дейности предполагат нови и по-широки компетентности за идентифициране на ак-

туалните и близките потребности на учениците и за синхронизиране на дейностите за тяхното посрещане.

- Разработен е авторски „*Въпросник за приобщаване на ученици със СОП в средните масови училища*“, които маже да бъде използван за текуща оценка на микросистемата и макросистемата на всяка приобщаваща среда, както и за поставяне на реалистични и обективни образователни цели през всяка учебна година.

Приносите от дисертационния труд ми дава основание да посоча, че те намират своето приложение както в специалната педагогика, така и в приобщаващото образование.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е приложила 4 броя публикации по темата на дисертацията, които са представени на докторантски конференции. Публикациите напълно съответстват на изискванията на СУ „Св. Климент Охридски“ за открита процедура на дисертационния труд и отразяват постигнатите резултати и научните приноси в дисертационното изследване.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Мария Николаос Кириакопулу е била докторантка в редовна форма на обучение с английски език. Тя е реализирала персонално цялото дисертационно изследване с компетентното съдействие на своя научен ръководител. Приемам, че текстът, получените резултати и приноси са нейно лично дело.

10. Автореферат

Авторефератът отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд и основните резултати от изследването.

11. Критични забележки и препоръки

Препоръката ми към докторантката е да публикува авторските въпросници, за да могат да достигнат и използват от образователните институции в приобщаването на ученици със специални образователни потребности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Мария Николаос Кириакопулу съдържа научни и практико-приложно резултати и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”.

Дисертационният труд показва, че докторантката *притежава* задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност като *демонстрира* качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на **Мария Николаос Кириакопулу** в област на висше образование: 1. Педагогически науки; професионално направление: 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език

17.02.2024 г.

Рецензент:

проф. д.п.н Жана Атанасова Янкова